

SƏCCAD İSMAYILZADƏ
 AMEA akademik Z.M. Bünyadov
 adına Şərqsünəslıq İnstıtutunun
 dissertantı
 sajjadesmaeelzadeh313@gmail.com

İRANIN NÜVƏ PROQRAMININ İCRASI TARİXİ

Açar sözlər: AES, atom, nüvə enerjisi, nüvə reüaktoru

Keywords: NPP, atom, nuclear power

Ключевые слова: АЭС, атом, ядерная энергия

Giriş

Orta Şərq regionu üzrə ixtisaslaşmış ABŞ tədqiqatçı və ekspertləri belə hesab edirlər ki, Ruzveltdən başlayaraq bütün ABŞ prezidentlərinin xarici siyasətində İran ən başlıca problem olmuşdur (1). İran ABŞ-ı daim ciddi addımlar atmağa vadar etmişdir. Bu addımlar 11 sentyabr hadisəsindən sonra daha kəskin xarakter almışdır (2). Məlumdur ki, İslam İnqilabından sonrakı 25 il ərzində İranla ABŞ arasındakı gərgin münasibətlərin əsasını nüvə problemi təşkil etmişdir. Qeyd etməliyik ki, bütün ABŞ tədqiqatçı və politoloqları istər inqilabdan əvvəl, istərsə də sonra İranın atom silahı düzəltmək məqsədi güddüyünü iddia etmişlər. Bu ehtimallar onların yazılarında öz əksini tapmışdır. Apardığım tədqiqat dövlətlərin rəsmi rəy və mövqeləri ilə yanaşı akademik araşdırmaların nəticələrinə də əsaslanır.

ABŞ və İslam İnqilabından əvvəl İranın nüvə proqramı

İranın nüvə enerjisinə nail olma istiqamətində göstərdiyi səylər Məhəmməd Rza şahın zamanından başlamışdır. 1990-cı onilliyin ortalarına qədər İranda 23 atom stansiyası tikmək məqsədi güdən Məhəmməd Rza 1974-cü ildə İran Atom Enerjisi Təşkilatını yaratdı və atom stansiyalarının tikilişi ilə bağlı ABŞ, Fransa və Qərbi Almaniya ilə danışıqlar aparmağa başladı. 1979-cu il şah rejiminin süquta uğradığı vaxt artıq Almaniya, Fransa və ABŞ-la 6 atom stansiyası müqaviləsi imzalanmışdı (3).

Şahın addımlarını atom bombasına nail olma cəhdləri kimi səciyyələndirən İsrail rəsmiləri belə hesab edirdilər ki, İran hələ 1967-ci ildən atom silahına nail olmaq məqsədi güdür. Qərb dövlətləri İranın nüvə enerjisi fəaliyyətlərini inkişaf etdirmək niyyətində olduqları bir vaxt 1974-cü ilin sentyabrında verdiyi bir açıqlamada şah nüvə silahı əldə etmək fikrində olduğunu bəyan etdi: "Müasir dünyanın ən böyük problemlərindən biri bəzi dövlətlərin nüvə silahlarına malik olması, bəzilərinin isə bu silahlardan məhrum olmasıdır. Biz nüvə silahı olmayan ölkələrdənik. Ona görə də bizim atom silahları olan ABŞ kimi bir dövlətlə mövcud dostluğumuz bizim üçün həyati əhəmiyyət daşıyır" (4).

Şah nüvə enerjisi proqramının icrası ilə bağlı Qərb dövlətləri ilə müqavilələr bağlamışdı. Bu müqavilələrə əsasən stansiyalar az zənginləşdirilmiş uran yanacağı ilə təmin edilməli və iranlı mütəxəssislər atomla bağlı biliklərə yiyələnməli idilər. İran stansiyaların enerji ilə təmin edilməsi istiqamətində ABŞ, Almaniya və Fransa ilə 10 illik müqavilə bağlamışdı. İran dövləti Eurodif konsersiumu tərəfindən Fransada təsis edilmiş və səhmdarları Fransa, Belçika, İspaniya və İtaliya olan uranın zənginləşdirilməsi müəssisələrindən birinin səhmlərinin 10%-ni almışdı. İran bundan əlavə Fransada qazın zənginləşdirilməsi müəssisəsinin yaradılması üçün də Fransa Atom Enerjisi Komissiyasına bir milyard dollar borc vermişdi. Amerikalılara görə İranın nüvə silahı proqramı məhz elə həmin vaxtdan başlamışdır (5).

Şah İran ordusunun atom silahından başqa bütün hərbi vəsaitə malik olduğunu açıq-aşkar bəyan edirdi. Bir çox tədqiqatçılar 1990-cı ilə qədər İranın atom silahını əldə edəcəyinə inanmırdı. Çünki həmin vaxta qədər bir sıra strateji hadisələr baş verə bilərdi.

1974-cü ildə şah atom silahı olmayan Orta Şərq dövlətlərini himayə etdiyini bəyan etdi (6). Həmin il Avstraliyada təşkil edilmiş bir mətbuat konfransında çıxış edən Məhəmməd Rza İran

stansiyalarının atom silahı düzəltmək məqsədi güdmədiyini bildirdi. Qeyd edilən il “Lomondun” müxbirinə müsahibə verən şah Orta Şərqi qeyri-atom regionu olması təklifini yenidən gündəmə gətirəcəyini qeyd etmişdi (7).

İrənin nüvə proqramı ilk başlanğıcda İsrail dövləti üçün təhlükə hesab edilməsə də, İran Orta Şərqdə daim İsraili özünə rəqib hesab etmişdir. Bu rəqib qarşısında tarazlığın qorunması İran üçün çox zəruri idi. Bu aspekt 1967 və 1973-cü illərdə İsrailin qonşu ərəb ölkələri üzərindəki qələbəsindən sonra daha çox qabardı. Həmin vaxta qədər İsrailin nüvə proqramı ilə bağlı fəaliyyətləri gizli saxlanılsa da, şah İsrailin nüvə silahını əldə etmək məqsədi güddüyündən xəbərdar idi. Həmin vaxt ölkənin inkişafı üçün SSRİ-nin yardımlarını qəbul edən və ABŞ-dan daha çox imtiyaz əldə etmək məqsədilə SSRİ-nin hərbi yardımlarına müsbət cavab verəcəyini qeyd etsə də, İran hələ də ABŞ-ın müttəfiqlərindən hesab edilirdi (8). Əslində şah ABŞ-dan daha çox silah almaqla ölkə ordusunun gücləndirmək və gələcəkdə baş verəcək hadisələr zamanı ABŞ-ın yardımlarına daha az bel bağlamaq istəyirdi. Bu fikirlərə şahın Londonun Nyütayms qəzetinə verdiyi müsahibəsində də rast gəlmək olar. Şah bu müsahibəsini 10 iyun 1959-cu il tarixində, yəni Niksonun prezident olduğu vaxtdan 4 ay sonra vermişdi. Həmin müsahibəsində şah belə qeyd edir: “Əgər sabah İraq bizə hücum etsə, nə olacaq? ABŞ və SENTO bu hücum zamanı bizə yardım edəcəkmil?... Deməli, bizi təhdid edən təhlükələrə cavab olaraq öz sərhədlərimizin müdafiəsinə qalxdığımız zaman başqalarına bel bağlaya bilmərik. Ona görə də mən ordumuzun gücləndirilməsində israrlıyam...” (9).

SENTO-nun üzvlərindən biri kimi İrənin atomlaşdırılması proqramı müəyyən mənada SSRİ-nin Orta Şərqi müdaxiləsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyırdı (İrənin özünü qonşularından güclü və qüdrətli hesab edirdi. Qonşu ölkələr arasında yalnız SSRİ İrənlə müharibə apara bilərdi. Məhz elə bu səbəbdən də İrənin nüvə proqramı SSRİ ilə rəqabət strategiyası hesab edilirdi (10)). Lakin bütün bunlara baxmayaraq ABŞ İrənin nüvə proqramına dəstək vermədi. 1979-cu ildə SSRİ Əfqanıstana hücum etdiyi vaxt Karter dövləti həmin hücumun İrəna da ediləcəindən qorxurdu. 1980-ci ildə SSRİ-nin İrəna hücum ehtimalları gücləndiyi vaxt ABŞ bu hücumlara cavab olaraq taktiki atom silahından istifadəni nəzərdə tutdu. Lakin İrənin atom silahına yiyələnmə qərarının mənşəyini SSRİ-nin hücum təhlükəsi deyil, Misir, Ərəbistan, xüsusilə İraq kimi regionun qüdrətli dövlətlərindən gözlənilən təhlükələr təşkil edirdi. İraqla müqayisədə İrənin nüvə proqramı dah çox inkişaf etmiş və icrasına daha tez başlanmışdı. 1976-cı ildə İraq Osirak tədqiqat stansiyasını Fransadan satın aldı. Ehtimal ki, İraq nüvə imkanına malik olmaqla İsrail qarşısında tarazlığı qorumağa çalışırdı (11).

Bir sıra tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, İran nüvə imkanına malik olmaqda dörd məqsəd güdürdü:

1. Ən azı SSRİ-nin qarşısını almaq;
2. Hindistan və ya regionda atomu olan hər bir dövlət qarşısında gücə malik olmaq. İrənin Hindistan qarşısında atom silahına yiyələnməsi Pakistanı bu silaha yiyələnmək fikrindən daşındıra bilərdi. Halbu ki, Pakistan yalnız atom bilgisinə deyil, həm də atom silahına İrandan əvvəl nail oldu.
3. Regionun hərbi qüvvələri arasında etibar qazanmaq və başqalarını qabaqlamaq;
4. Regionun nüvə təhlükələrinin qarşısını almaq və nüvə vergisi yığmaq (12).

ABŞ və İslam İnqilabından sonra İrənin nüvə proqramı

Şahın devrilməsi ilə İrənlə Qərb dövlətləri arasında bağlanmış müqavilələrin icrası dayandı. Yalnız 1984-cü ildə İran dövləti Buşəhr stansiyasını yenidən işə salmaq fikrinə düşdü və nüvə tədqiqatları aparmaq üçün İsfahanda bir mərkəz yaratdı. Bəziləri iddia edirdilər ki, İrənin ikinci dəfə nüvə silahlarına yiyələnmə istiqamətində göstərdiyi səylər 1985-ci ilə təsadüf edir. 1987-ci ildə bunun üçün büdcədən maliyyə ayrılması da qərara alındı (13).

Kusiyan yazır: “1979-cu ilin iyun ayında İrəni tərək etmiş şahın yerinə hakimiyyət başına gələn hökumət şahın nüvə proqramını davam etdirirdi. Bir çoxları belə hesab edirlər ki, Ayətolla Xomeyni (r) nüvə (kimyəvi və bioloji silahlara da həmçinin) silahına yiyələnmənin əxlaqə zidd davranış olduğunu hesab etdiyi üçün bu işi davam etdirmədi. Bəziləri isə belə hesab edirlər ki, yeni hökumət nüvə proqramını hay-küysüz davam etdirmək məqsədi güdürdü.” (14).

Hal-hazırda ABŞ İranın nüvə enerjisinə nail olma istiqamətində göstərdiyi səyləri ABŞ dövlətinin Orta Şərqdəki mövqeyinə və onun nüvə silahlarının yayılmasının qarşısının alınması istiqamətində reallaşdırmaq istədiyi strategiyaya təhlükə olduğunu düşünür. İnformasiya vasitələri İraq kimi İrana qarşı da nüvə silahı əldə etmək niyyətində olması ilə bağlı ittihamlar irəli sürürlər. Lakin İranın nüvə silahı istehsal etmək gücündə olduğunu təsdiqləyəcək heç bir sənəd mövcud deyil. ABŞ-ın bu fəaliyyətlə bağlı şübhələri Fars körfəzi müharibəsindən sonra daha da artdı. Amerikalılar Fars körfəzi müharibəsinin İraqın nüvə silahlarının istehsalında çox inkişaf etdiyinin aşkara çıxardığını mübaligəli şəkildə təbliğ edirlər (15). İranla İraq arasında tarazlıq yaradıb bu şəkildə onlardan faydalanmaq istəyən sələfindən fərqli olaraq Klinton bu iki ölkəyə nəzarət edilməsi siyasətini irəli sürdü. ABŞ 1984-cü ilin yanvar ayında İranı terrorizmə dəstək verən ölkələr sırasına daxil etdi. Skotski yazır: "ABŞ İranın bir neçə rəsmisinin çıxışına istinadən İran dövlətinin atom bombası istehsal etmək niyyətində olduğunu iddia edirdi. ABŞ bu fikrə İslam Şurası Məclisi Sədrinin 1988-ci il, prezident müavininin isə 1991-ci il tarixli çıxışında işarə edildiyini bildirir." (16).

ABŞ hətta sülh məqsədləri üçün olsa da belə, istənilən formada İranın nüvə təchizatına, texnologiyasına və biliklərinə malik olmasına qarşıdır. Bu səbəbdən Klinton dövləti İrana qarşı ticarət sanksiyaları tətbiq etməyə başladı. Lakin bu sanksiyalar birtərəfli idi. Çünki Avropa dövlətləri bu sanksiya siyasətinə dəstək vermirdilər. ABŞ konqresi senatın "ABŞ bazarlarının İranla alış-veriş edən xarici şirkətlərin üzünə bağlanması" prinsipinə əsaslanan DAMATO təklif layihəsini təsdiq etdi. BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar İran əleyhinə qərarlar qəbul etmədikəri üçün ABŞ qeyd edilən addımları təkbaşına atmaq məcburiyyətində qalmışdı. ABŞ-ın birtərəfli addımları İran idxalatının qarşısını almaq, ixracata güclü nəzarət, İrana xarici yardım və kreditlərin verilməməsi və iqtisadi sanksiyalar tətbiq etməkdən ibarət idi. İxracata güclü nəzarət İranın ABŞ texnologiyası və maddələrini əldə etməsinə mane olan ən mühüm daxili siyasət idi. ABŞ silah ixracatına nəzarət qanununun 38-ci maddəsinə əsasən silah-sursat ixracatı ilə bağlı İrana qarşı sanksiyalar tətbiq etdi. Bundan əlavə İran ABŞ Dövlət Departamentində beynəlxalq terrorizmi dəstəkləyən dövlətlər siyahısına daxil edilərək 1979-cu il ixracatın idarə edilməsi qanununun altıncı bölməsinə əsasən ABŞ-ın iki məramlı əmttələrini əldə etməkdən məhrum oldu. 1984-1989-cu illərdə ABŞ İrana qarşı ixracata nəzarət qanunları qəbul etdi. İran və İraqa silah göndərilməsinin qarşısının alınması ilə bağlı qəbul edilmiş qanunlar 1993-cü ildə daha da kəskin xarakter aldı (17).

İran ABŞ-ın həm nüvə silahları, həm də uranın zənginləşdirilməsi ilə bağlı ittihamlarını rədd edirdi. 30 iyun 1992-ci il tarixində İranın Atom Enerjisi Təşkilatının başçısı İrana qarşı nüvə məsələləri ilə bağlı irəli sürülən bütün ittihamların yanlış və əsassız olduğunu və İranın atom enerjisindən yalnız sülh məqsədləri üçün istifadə etmək niyyətində olduğunu elan etdi. O, həmçinin Orta Şərqi atom silahından təmizlənmiş bir regiona çevrilməsini istədi (18).

İran 1980-cü ilin sentyabr ayı İraqın atom bombası istehsalının qarşısını almaq məqsədilə Ozirak atom stansiyasına hücum etdi, lakin bu hücum elə də müsbət nəticə vermədi. 1981-ci ilin iyun ayında məsələyə qarışan İsrail Ozirak stansiyasını darmadağın etdi. İraq da öz növbəsində 1984-1988-ci illər ərzində İranın Buşəhr atom stansiyasına yeddi dəfə hücum etdi. 1983-cü ildə İran öz nüvə proqramlarını açıq-aşkar icra etməyə başladı. Belə ki, "Ceynz Dikens" həftəlik qəzeti bu barədə belə yazırdı: "İran sürətlə atom silahı düzəltməyə doğru gedir və tezliklə - 1986-cı ildə atom bombası düzəldəcək."

1984-cü ilin mart ayı İraq və SSRİ arasında Ozirak stansiyasına alternativ bir atom stansiyası tikilməsi ilə bağlı araşdırmalar aparılması haqqında müqavilə imzalandı. 1983-cü ildə İran BMT-yə İraqın İrana qarşı kimyəvi silahlardan istifadə etməsi ilə bağlı dəfələrlə şikayət etdi. Kosilen yazır: "Zahirən beynəlxalq təşkilatın bu məsələyə biganə yanaşdığını gördüyü üçün İran bu proqramı davam etdirmək qərarına gəldi" (19).

1990-cı ilin başlanğıcında iki mühüm beynəlxalq hadisə İranın təhlükəsizliyinə təsir göstərdi. Birinci hadisə SSRİ-nin dağılması idi. SSRİ-nin dağılması ilə Rusiya öz qoşunlarını sərhədlərdən kənarlaşdırdı və nəticədə İrana hücum imkanları azaldı. Məlumdur ki, SSRİ qoşunlarının Əfqanıstandan çıxarılmasının ardınca yayılmış olan bu xəbər çox böyük sevinclə qarşılandı. Lakin

İran üçün təhlükə olan SSRİ cəbhəxanası hələ də öz yerində idi. Əslində SSRİ təhlükəsinin başa çatması ABŞ-dan gözlənilən təhlükə ehtimalını artırırdı. Çünki artıq okeanın bu tayında ABŞ-a qarşı çıxacaq bir dövlət yox idi. İkinci hadisə İraqın 1990-cı ildə öncə Küveytə, daha sonra Fars körfəzinə hücumu idi. Şübhəsiz ki, İraqın məğlubiyyəti İrana sevinc bəxş etdi. Lakin bu hadisədən sonra BMT tədqiqatçılarının İraqın nüvə proqramını daha böyük, hətta İranın da nüvə proqramından da inkişaf etmiş səviyyədə olduğunu nümayiş etdirmələri narahət doğurmaya bilməzdi. İraqın bu müharibədə məğlub olması ilə İraq təhlükəsi aradan qalxsa da, əvəzində ABŞ-ın Fars körfəzinə hərbi müdaxilə təhlükəsi artdı (20).

Küveyt böhranından sonra Qərbi hegemonları Orta Şərqdəki başqa bir İraqın qarşısını almaq qərarına gəldilər. İranın sabiq müdafiə naziri ABŞ tərəfindən həyata keçirilən "Səhra tufanı" əməliyyatlarından sonra İranın atom silahından hər növ istifadəsini özünə qəsd hesab edirdi. Nazir belə qeyd edirdi: "Bu gün İranın nüvə silahına malik olması odla oynamaq kimi başa düşülməlidir. Çünki super qüdrətlər malik olduqları dəqiq və uzaq vuran raketləri ilə hər zaman nüvə silahlarını nişan alıb məhv edə bilirlər. Ona görə də nüvə silahlarından istifadə və onların saxlanması bizim strateji proqramlarımıza daxil deyil." (21). Qərb və İsrail ekspertləri İraq hərbi qüvvəsini (ABŞ İraqa hücum etdiyi vaxta qədər) İranın atom imkanına malik olması üçün ən mühüm maraq hesab edirdilər və onlar belə təsəvvür edirdilər ki, İraq İran üçün ən mühüm təhlükəsizlik baryeridir (22).

Xatəmi 1997-ci ilin may ayı birinci dəfə, 2001-ci ilin iyun ayı isə ikinci dəfə prezident seçildi. Xatəmi dövləti nüvə məsələsində iki yol ayrıcında qalmışdı. Dövlət bu problemi ya beynəlxalq normalar çərçivəsində əməkdaşlıq yolu ilə həll etməli, ya da özünün nüvə enerjisinə malik ola bilmə hüququnu əsas götürərək hətta Beyəlxalq Atom Agentliyi ilə əlaqələrin kəsilməsi təhlükəsini də gözə alıb dünya ictimaiyyətinə yeni reallıqları qəbul etdirməli idi. Xatəminin yürütdüyü siyasətlər ilk çıxış yolu hesab edilirdi (23).

İran ABŞ-ın Fars körfəzi, Əfqanıstan və Orta Şərq siyasətlərini çox tənqid edirdi. Buşun çıxışında İranın şər mənbəyi adlandırılması ABŞ-ın İrana hücum ehtimallarını artırdı. Belə ehtimal edilirdi ki, İran regional təhükələri nəzərə alaraq (hətta ABŞ-la gərginlik azalsa belə) nüvə proqramını davam etdirəcəkdə. Cefri Kemp İranın son prezident seçkilərindən əvvəl demişdi: "Əgər İranın indiki rejimini əvəz edəcək bir dövlət formalısa və ABŞ-la dostluq əlaqələri yaradaraq İsrail meyilli siyasət yürütsə belə, indiki rejimin başladığı nüvə proqramını davam etdirəcəkdir." (24). Cefri Kemp başqa bir məqaləsində belə yazırdı: "Nə qədər ki, İrana qarşı təhdidlər olacaq, nə qədər ki, ABŞ-ın regiondakı mövcudluğu davam edəcək və İraq təhlükəsi olacaq İranın nüvə proqramından əl çəkəcəyinə ümid bəsləmək absurd olardı." (25).

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Corc Lencaqski. ABŞ və Orta Şərq dövlətlərinin prezidentləri. Əbdorreza Huşəng Məhdəvi. Tehran Əlborz nəşriyyatı 1373.
2. Judith S. Yaphe "U.S. - Iranian Relations Normalization in the Future?" Strategie Forum. (Washington D.C National Defence University, Institute for National Strategies Studies, January 2002. No 188) <http://www.ndu.edu/inss/strforum/SF_188/s188.htm>
3. Mark D., Skootski. US Nuclear Polley Teward Iran. (June 1. 1995 <<http://people.csuail.mit.edu/people/boris/iran-nuke.text>>).
4. Chris, Quillen, "Iranian Nuclear Weapons Policy: Past, Present and Possible Future". Middle East Review of International Affairs (MERIA), (Israel Heizliya: GLORIA Center, June 2002), Vol. 6, No.2. <<http://meria.idc.il/Journal/2002/issuez/jv6n2n2.htm>>
5. Skootski. Op., Cil.
6. Laurence W. Martin. "The future Strategie Role of Iran". In Hossein Amirsaeighi (ed.) Twentieth Century Iran. (London: Heinemann, 1977). pp. 244-245.

7. Alvin J. Courrel & Jaries E. Dougherty. Iran's Quest for Security: U.S. Arm Transfers and the Nuclear Options. (Massachusetts Institute for Foreign Policy Analysis. INC., 1977). pp. 26-28.
8. Quillen, Op. Cit.
9. Yari Ruhin. Güclərin İrandakı müharibəsi. Tərcüməçi: Mhəməd Məşreği (Tehran-Aştəyani nəşriyyatı 1363), səh.104-105.
10. Quillen, Op. Cit.
11. İbid.
12. Martin Op. Cit. pp.246-247.
13. Skootski. Op., Cil.
14. Quillen, Op. Cit.
15. Elsjə Foure & Jan Davis. Neoconservatism and US Foreign Policy: A view From Venus (Washington D.C. British American Security Information Council, BACIC Discussion Paper Series, November 2004) <<http://www.basient.org/pubs/papers/2004ne02/htm>>
16. Skootski. Op., Cil.
17. İbid.
18. İbid.
19. Quillen, Op. Cit.
20. İbid.
21. Ənuşirəvan Ehtəşami. Quruculuq dövründə İranın xarici siyasəti: İqtisadiyyat, müdafiə təhlükəsizlik. Tərcüməçi: Ebrahim Mottəqi və Zohre Pustinçi. Tehran-Mərkəze Ostade Enqleabe Eslami nəşriyyatı 1378. səh.178-179.
22. Quillen, Op. Cit.
23. Həmid Bəidinəjad. "Xatəminin nüvə siyasəti". Xarici siyasət. Tehran-XİN-nin siyasi və beynəlxalq araşdırmalar idarəsi 1384. 19-cu il birinci say., səh.202.
24. Quillen, Op. Cit.
25. Geoferry Kemp. "US and İran. The Nuclear Dilemma: Next Steps" National Interest. (Washington D.C. The Nixon Centre, 2004).

СЕДЖАД ИСМАИЛЗАДЕ
АНАН Кандидат Института
Востоковедения имени
З.М.Бюньятова

История исполнения ядерной программы Ирана

Исследователи и эксперты США, специализированные по региону Среднего Востока, считают, что во всех внешних политиках всех президентов США, начиная с Рузвельта, Иран являлся главной проблемой. (1). Иран всегда подстрекал США на серьезные шаги. Эти шаги получили более суровый характер после случая, произошедшего 11 сентября (2). Известно, что основной причиной суровых отношений между Ираном и США в последующих 25 лет после Исламской Революции была ядерная проблема. Нужно отметить, что и до революции, и после неё все исследователи и политологи США утверждали, что Иран намеревается создать атомное оружие. Эти предположения нашли отражение в их статьях. Моё исследование основывается на результатах, как академических исследований, так и на официальных отзывах и положениях стран.

SEDDJAD ISMAILZADEH
*ANAS Candidate of the Institute of
Oriental Studies named after
Z.M. Byunyatov*

History of implementation of nuclear program of Iran

Researchers and experts of the USA, Specialized on Middle East region, consider that in all external policies of all the presidents of the USA, including Roosevelt, Iran has been the greatest issue. Iran has always initiated the USA to very serious attempts. These attempts obtained a very tough character after September 11th event. It is obvious that the main reason of the conflict between Iran and the USA during the following 25 years after Islamic Revolution was nuclear problem. We should admit that before and after the revolution all the USA researchers and political scientists asserted that Iran is planning to build a nuclear weapon. These considerations are reflected in their articles. My research is based on the results of both academic investigations and official comments and positions of countries.

Rəyçilər: t.ü.f.d. C.Qasımlı, t.e.d. M.B.Fətəliyev

AMEA akad. Z.Bünyadov adına Şərqsünəşliq İnstitutunun Elmi Şurasının 06 yanvar 2012-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 01)